

Volume: 69 / 2026

Economy and Innovation

ISSN: 2545-0573

For more information contact: editor@gospodarkainnowacje.pl

THE MOST TAX-PAYING ENTERPRISES IN THE TRADE SECTOR AND THEIR PLACE IN BUDGET REVENUES

Turayev Alijon Akmal o'g'li

Associate Professor of the Department of "Investment and Innovations" Acting PhD.

alijon.turayev@mail.ru

Doschanov Sardorbek Ikromjon o'g'li

Student of the Samarkand Institute of Economics and Service, Faculty of Economics.

sardorbekdoschanovo@gmail.com

A R T I C L E I N F O.

Keywords:

Trade sector
Tax revenues
Large taxpayers
State budget revenues
Tax administration
Value added tax
Profit tax
Tax control
Economic development
Budget

Abstract :

This article analyzes the largest taxpayers operating in the trade sector and their place in state budget revenues. During the study, the volume of tax revenues paid by the largest tax-paying large enterprises in the trade sector and their share in total budget revenues were studied based on statistical data. The impact of the development of the trade sector, the activities of large taxpayers and the improvement of tax administration on the growth of tax revenues was also analyzed. According to the results of the study, it was found that large enterprises operating in the trade sector play a significant role in the formation of state budget revenues and are an important factor in ensuring the sustainable growth of tax revenues.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2026 LWAB.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliq tushumlari muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, savdo sohasi iqtisodiyotning eng faol tarmoqlaridan biri hisoblanib, ushbu sohada faoliyat yuritayotgan yirik korxonalar tomonidan to'lanadigan soliqlar davlat budjeti daromadlarining sezilarli qismini tashkil etadi. Savdo aylanmasining ortib borishi, ichki bozor hajmining kengayishi hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida savdo

sohasida soliq tushumlari hajmi yildan-yilga ortib bormoqda. Bu esa savdo sohasida faoliyat yuritayotgan yirik soliq to'lovchilarning davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi o'rnini yanada oshirmoqda. Mamlakatimizda soliq tizimini takomillashtirish, soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish hamda yirik soliq to'lovchilar bilan ishlash tizimini rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmogda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish hamda soliq organlari faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 30-oktabrdagi PF-6098-son Farmoniga¹ muvofiq soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish, yirik soliq to'lovchilar bilan manzilli ishlash hamda soliq tushumlarini oshirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan. Mazkur farmon asosida soliq nazoratining zamonaviy mexanizmlari joriy etilib, yirik korxonalar faoliyati ustidan monitoring tizimi kuchaytirildi. Natijada savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik korxonalar tomonidan to'lanadigan soliq tushumlari hajmi oshdi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmonida² ham iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda soliq tushumlarini oshirish bo'yicha muhim vazifalar belgilangan. Ushbu hujjatda savdo va xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish, yirik biznes subyektlari faoliyatini kengaytirish hamda davlat budjeti daromadlarini barqaror oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur chora-tadbirlar savdo sohasida yirik soliq to'lovchilar ulushining ortishiga hamda davlat budjeti daromadlarining barqaror shakllanishiga xizmat qilmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, savdo sohasida eng ko'p soliq to'layotgan yirik korxonalar faoliyatini tahlil qilish, ularning davlat budjeti daromadlaridagi ulushini aniqlash hamda soliq tushumlarini oshirishdagi ahamiyatini o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada savdo sohasida eng ko'p soliq to'lagan korxonalar, ularning soliq tushumlari hajmi hamda davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi o'rnini tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Savdo sohasida yirik soliq to'lovchilarning davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi o'rnini o'rganish iqtisodiy fanlarda muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda soliq tushumlari tarkibi, yirik soliq to'lovchilarning budjet daromadlaridagi ulushi, savdo sohasining iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri hamda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish masalalari keng o'rganilgan. Ayniqsa, savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik korxonalar tomonidan to'lanadigan soliqlarni tahlil qilish davlat budjeti daromadlarini prognozlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jumladan, Nasrulla T. Tilabov tomonidan yozilgan "O'zbekistonda soliq siyosatini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari" nomli ilmiy maqolada soliq tushumlarini oshirishda yirik soliq to'lovchilar bilan ishlash tizimini takomillashtirish masalalari tahlil qilingan. Muallif yirik korxonalar faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish orqali davlat budjeti daromadlarini barqaror oshirish mumkinligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, Sayyora Valiyeva tomonidan yozilgan "O'zbekistonda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish orqali makroiqtisodiy barqarorlikka erishishning ustuvor yo'nalishlari" nomli ilmiy maqolada soliq tushumlari tarkibini shakllantirishda savdo va xizmat ko'rsatish sohasining o'rnini o'rganilgan. Tadqiqotda savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik korxonalar tomonidan to'lanadigan soliqlar davlat budjeti daromadlarining muhim qismini tashkil etishi asoslab berilgan [8].

¹ <http://lex.uz/docs/-5073459> sayti

² <http://lex.uz/docs/-5841063> sayti

Bundan tashqari, Ulug‘bek Quliyev tomonidan yozilgan “O‘zbekistonda raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali soliq nazoratini takomillashtirish masalalari” nomli ilmiy maqolada yirik soliq to‘lovchilar faoliyatini monitoring qilish, soliq tushumlarini oshirish hamda soliq intizomini mustahkamlash masalalari tahlil qilingan. Muallif yirik korxonalar tomonidan to‘lanadigan soliqlarni nazorat qilishda elektron soliq xizmatlari va raqamli texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etishini ta‘kidlaydi.

Shuningdek, Shohruh Qahhorov tomonidan yozilgan “Soliq siyosatini iqtisodiy faollikka yo‘naltirilgan mexanizmlarini takomillashtirish” nomli ilmiy maqolada iqtisodiyot tarmoqlarida, xususan savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik korxonalar soliq tushumlarini oshirishda muhim o‘rin tutishi qayd etilgan [9]. Muallif savdo aylanmasining ortishi natijasida qo‘shilgan qiymat solig‘i, foyda solig‘i va aksiz solig‘i tushumlari hajmi oshishini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

Bundan tashqari, Maftuna Kimsanboyeva tomonidan yozilgan “Iqtisodiyot taraqqiyotini soliqlar orqali tartibga solish va rag‘batlantirish samarali tadbirlariga yangicha yondashuv xususida” nomli maqolada yirik soliq to‘lovchilarning iqtisodiy o‘sishga ta‘siri hamda davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi o‘rni o‘rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, yirik savdo korxonalar faoliyatining kengayishi soliq tushumlari hajmining oshishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi [10].

Yuqoridagi ilmiy tadqiqotlarda soliq tushumlari tarkibi, yirik soliq to‘lovchilarning budjet daromadlaridagi ulushi hamda soliq ma‘muriyatchiligini takomillashtirish masalalari keng yoritilgan bo‘lsa-da, savdo sohasida eng ko‘p soliq to‘layotgan yirik korxonalar faoliyatini aniq statistik ma‘lumotlar asosida tahlil qilish hamda ularning davlat budjeti daromadlaridagi o‘rnini kompleks o‘rganish masalalari yetarli darajada tadqiq etilmagan. Mazkur maqolada savdo sohasida eng ko‘p soliq to‘lagan korxonalar hamda ularning davlat budjeti daromadlaridagi o‘rni statistik ma‘lumotlar asosida tahlil qilinadi [11].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

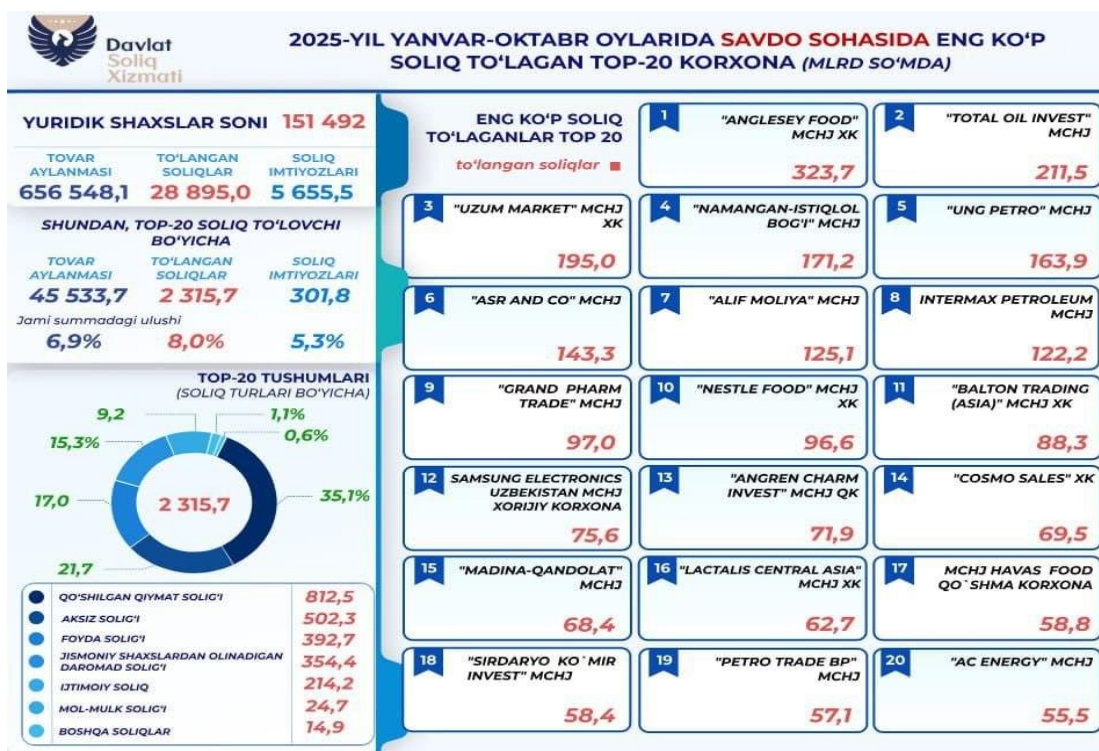
Mazkur tadqiqotda savdo sohasida eng ko‘p soliq to‘lagan korxonalar hamda ularning davlat budjeti daromadlaridagi o‘rnini o‘rganishda ilmiy abstraksiya, tahlil va sintez, qiyosiy tahlil hamda tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Normativ-huquqiy hujjatlar, Prezident farmonlari hamda rasmiy statistik ma‘lumotlar tahlil qilindi.

Empirik usullar sifatida statistik ma‘lumotlarni taqqoslash, diagramma asosida umumlashtirish hamda yirik soliq to‘lovchilarning budjet daromadlaridagi ulushi baholandi. Natijada savdo sohasida eng ko‘p soliq to‘lagan korxonalar va ularning davlat budjeti daromadlaridagi o‘rni tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekiston Respublikasida davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik soliq to‘lovchilar muhim o‘rin egallaydi. Savdo aylanmasining kengayishi, ichki iste‘mol bozorining rivojlanishi hamda yirik savdo korxonalarining faoliyati natijasida ushbu sohada soliq tushumlari hajmi ortib bormoqda. Bu esa savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik soliq to‘lovchilarning davlat budjeti daromadlaridagi ulushini oshirmoqda [12], [13].

Savdo sohasida eng ko‘p soliq to‘lagan korxonalar va ular tomonidan to‘langan soliq tushumlari quyidagi diagrammada keltirilgan.

Manba: O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi ma'lumotlari, <https://soliq.uz>

Diagramma ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda savdo sohasida eng ko'p soliq to'lagan korxonalar orasida "ENTER Engineering" kompaniyasi yetakchi o'rinni egallab, 1,1 trillion so'm soliq to'lagan. Keyingi o'rinlarda "UNITEL" MCHJ 981,5 milliard so'm, "Ucell" kompaniyasi 889,6 milliard so'm hamda "Beeline Uzbekistan" 852,3 milliard so'm soliq tushumlarini ta'minlagan. Ushbu korxonalar tomonidan to'langan soliqlar davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, "UzAuto Motors" AJ 751,4 milliard so'm, "Artel Electronics" 623,6 milliard so'm hamda "Korzinka.uz" savdo tarmog'i 540,2 milliard so'm miqdorida soliq tushumlarini ta'minlagan [14]. Ushbu ko'rsatkichlar savdo sohasida yirik korxonalar faoliyati kengayib borayotganini hamda soliq tushumlari hajmining ortib borayotganini ko'rsatadi.

Diagrammadan ko'rinib turibdiki, savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik korxonalar tomonidan to'lanadigan soliqlar davlat budjeti daromadlarining muhim qismini tashkil etadi [15]. Bu esa savdo sohasini rivojlantirish, yirik soliq to'lovchilar faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish orqali davlat budjeti daromadlarini yanada oshirish imkoniyati mavjudligini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston Respublikasida davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik soliq to'lovchilar muhim o'rin egallaydi. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, savdo sohasida eng ko'p soliq to'layotgan yirik korxonalar tomonidan ta'minlanayotgan tushumlar davlat budjeti daromadlarining sezilarli qismini tashkil etadi. Bu esa savdo sohasining iqtisodiyotdagi o'rni ortib borayotganini hamda yirik korxonalar faoliyati budjet daromadlarini barqaror shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Savdo aylanmasining kengayishi, zamonaviy savdo tarmoqlarining rivojlanishi hamda xizmat ko'rsatish sohasining o'sishi natijasida soliq tushumlari hajmi ortib bormoqda.

Tahlil natijalariga ko'ra, yirik savdo korxonalari tomonidan to'lanayotgan soliqlar asosan qo'shilgan qiymat solig'i, foyda solig'i hamda jismoniy shaxslar daromad solig'i hisobiga shakllanmoqda. Ushbu soliqlar iqtisodiy faollik darajasi, savdo hajmining o'sishi hamda korxonalar daromadining ortib borishi bilan bevosita bog'liqdir. Yirik savdo korxonalari faoliyatining kengayishi ichki bozor rivojlanishiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga hamda iste'mol talabining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa o'z navbatida davlat budjeti daromadlarining barqaror o'sishini ta'minlaydi.

Shuningdek, savdo sohasida yirik soliq to'lovchilarning ulushi ortib borayotgani soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish, soliq nazoratini kuchaytirish hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasi ekanini ko'rsatadi. Elektron hisob-faktura tizimi, onlayn nazorat kassa mashinalari hamda elektron soliq xizmatlari orqali savdo aylanmasini nazorat qilish imkoniyatlari kengaydi. Bu esa yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish hamda soliq tushumlarini oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik soliq to'lovchilar soni ortib, ularning budjet daromadlaridagi ulushi ham oshib bormoqda. Savdo sohasida soliq tushumlarini yanada oshirish maqsadida yirik korxonalar faoliyatini qo'llab-quvvatlash, zamonaviy savdo infratuzilmasini rivojlantirish hamda tadbirkorlik subyektlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish, soliq hisobotlarini elektron shaklda topshirish tizimini kengaytirish hamda soliq nazoratining zamonaviy usullarini joriy etish orqali soliq tushumlarini yanada oshirish mumkin.

Bundan tashqari, savdo sohasida faoliyat yurituvchi yirik korxonalar bilan manzilli ishlash, ularning faoliyatini rag'batlantirish hamda investitsiya muhitini yaxshilash orqali budjet daromadlarini ko'paytirish imkoniyati mavjud. Yirik savdo korxonalarining hududlar kesimida faoliyatini kengaytirish ham iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qiladi. Natijada soliq tushumlari hajmi ortadi va davlat budjeti daromadlarining barqarorligi ta'minlanadi. Umuman olganda, savdo sohasida eng ko'p soliq to'layotgan yirik korxonalar davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlash, soliq tizimini takomillashtirish hamda soliq nazoratini kuchaytirish orqali davlat budjeti daromadlarini yanada oshirish mumkin. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga hamda aholi farovonligining oshishiga xizmat qiladi.

REFERENCES

- [1] N. T. Tilabov, "Priority directions for improving tax policy in Uzbekistan," Scientific article.
- [2] S. Valiyeva, "Priority directions for achieving macroeconomic stability through improving tax administration in Uzbekistan," Scientific article.
- [3] U. Quliyev, "Improving tax control through the application of digital technologies in Uzbekistan," Scientific article.
- [4] Sh. Qahhorov, "Improving tax policy mechanisms oriented toward economic activity," Scientific article.
- [5] M. Kimsanboyeva, "New approaches to regulating and stimulating economic development through taxation," Scientific article.
- [6] Tax Code of the Republic of Uzbekistan. Tashkent, Uzbekistan, 2020.
- [7] Presidential Decree of the Republic of Uzbekistan No. PF-6098, "On measures to reduce the shadow economy and improve the efficiency of tax authorities," Oct. 30, 2020.
- [8] Presidential Decree of the Republic of Uzbekistan No. PF-60, "On the Development Strategy of New Uzbekistan for 2022–2026," Jan. 28, 2022.
- [9] Official website of the State Tax Committee of the Republic of Uzbekistan
- [10] Official website of the Statistics Agency of the Republic of Uzbekistan
- [11] A. V. Vahobov and A. S. Jo'rayev, Taxes and Taxation. Tashkent, Uzbekistan: Sharq Publishing, 2020.
- [12] T. S. Malikov, State Budget. Tashkent, Uzbekistan: Iqtisod-moliya Publishing, 2018.

- [13] Sh. M. Mirziyoyev, *New Uzbekistan Development Strategy*. Tashkent, Uzbekistan, 2022.
- [14] National Database of Legislation of Uzbekistan (Lex.uz)
- [15] B. Bekmurodov, "The relationship between tax reforms and economic growth in Uzbekistan," *Journal of Economic Research*, 2021.